

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
BANKACILIK TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRK BANKALARININ YURTDIŞI BİRİMLERİ VE TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARETİNE KATKISI

TEZSİZ YÜKSEK LİSANS DÖNEM PROJESİ

FURKAN ŞAHİN

ANKARA, 2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
BANKACILIK TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRK BANKALARININ YURTDIŞI BİRİMLERİ VE TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİNE KATKISI

TEZSİZ YÜKSEK LİSANS DÖNEM PROJESİ

FURKAN ŞAHİN

PROJE DANIŞMANI
PROF. DR. İRFAN CİVCİR

ANKARA,2024

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
DÖNEM PROJESİ DEĞERLENDİRME FORMU

Enstitünüz İşletme Anabilim Dalı 23932256 numaralı II. öğretim tezsiz yüksek lisans öğrencisi Furkan ŞAHİN'in "Türk Bankalarının Yurtdışı Birimleri ve Türkiye'nin Dış Ticaretine Katkısı" adlı (Foreign Units of Turkish Banks and Their Contribution to Turkish Foreign Trade) tezsiz yüksek lisans dönem projesi tarafımda değerlendirilmiş olup,

BAŞARILI

BAŞARISIZ

bulunmuştur.

Dönem projesi danışmanı olarak, adı geçen öğrencinin notunun, dönem projesinin Enstitünüz Müdürlüğü'ne tesliminden önce *Öğrenci İşleri Bilgi Sistemi*'ne (OİBS) tarafımdan işlendiğini beyan ederim.

DÖNEM PROJESİ DANIŞMANI ONAYI

TARİH: 06/06/2024

PROF. DR. İRFAN CİVCİR

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. İrfan Cıvcir danışmanlığında hazırladığım “TÜRK BANKALARININ YURTDIŞI BİRİMLERİ VE TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARETİNE KATKISI (Ankara.2024) ” adlı dönem projesindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 08/07/2024

Furkan Şahin

İçindekiler

Giriş	1
Yurtdışında Türk Bankaları	2
Bankaların Yurtdışı Birimlerinin Önemi	10
Literatür Taraması	13
Sonuç	14
Kaynakça	15

TABLolar

Tablo1: Türkiye’ de Faaliyet Gösteren Bankaların Yurtdışı Şube Sayıları.....	2
Tablo2: 2008-2020 Yılları Arası Türk Bankalarının Yurtdışı İştirak Adetleri.....	6
Tablo3: 1938 Yılı İtibariyle Ziraat Bankası’nın Muhabirlik İlişkinin Bulunduğu Bankalar	8

Giriş

Türk bankacılığında yurtdışı birimler, gerek dış ticarete katkısı, gerekse birimlerin bulunduğu ülkelere Türkiye'nin politik nüfuzu bakımından önem taşımaktadır. Türk bankacılık sektörünün dışarıya açılmasına yönelik devlet tarafından da bu yönde teşvikler söz konusudur. Bunlardan biri, 13 Şubat 2019 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren yönetmeliktir.¹ Söz konusu yönetmeliğe göre, Türk bankalarının yurtdışında bulunacağı ortaklık girişimleri ve açılacak şubeler konusunda Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) 'ndan alması gereken bazı izinler kaldırılmış ve Türk bankaları istisna tutulmuştur. Buna göre, ortaklıktaki toplam payı banka özkaynağının binde üçünü geçmemek ve ortaklığın faaliyet alanını ayrıntılı olarak açıklayan bir raporla birlikte en az 30 gün önceden Kuruma bildirimde bulunulmak kaydıyla Türkiye'de kurulu bankalarca, ortaklığının kurulu bulunduğu ülke mevzuatı gereğince zaruri olarak gerçekleştirilen pay edinimleri ve daha önce kuruldan o ülkede şube açma izni alınmış olmak ve o ülkedeki toplam şube büyüklüğünün banka aktifine oranı yüzde onu aşmamak ve en az 30 gün önceden Kuruma bildirilmek kaydıyla Türkiye'de kurulu bankaların aynı ülkede gerçekleştirecekleri ilave şube açılışları kurul iznine tabi olmaktan çıkarılmıştır. Bu gelişmeyi takiben Türk bankalarının yurtdışı ağı giderek genişlemiştir.

Türk bankacılığını yurtdışına açılmasına yönelik teşviklerden bir diğeri de zorunlu karşılıklar üzerinedir.² Haziran 2015'te Merkez Bankası tarafından alınan karara göre yurtdışı şubelerin kredi kullandırmada uzun vadeyi tercih etmesi gerekçesiyle zorunlu karşılıklarının kapsamı genişletilmiştir (EROĞLU, 2016) . Bununla beraber, bankalara yurtdışında tesis ettikleri zorunlu karşılıkları, Türkiye'de tesis edilen zorunlu

¹ 13 Şubat 2019 tarihli Resmi Gazete için bkz.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/02/20190213-2.htm>

²<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Duyurular/Basin/2015/DUY2015-40>

karşılıklarından indirmelerine ve yurtdışı yerleşik gerçek ve tüzel kişilere kullandırdıkları kredi kadar zorunlu karşılıklarından indirim yapmalarına olanak tanınmıştır. (EROĞLU, 2016).

Bu çalışma, Türk kamu ve özel bankalarının yurtdışındaki faaliyetlerini, ihracat ve ithalat operasyonlarındaki rollerini, ülkelere göre Türk bankalarının şube ve iştirak sayılarını ve yoğun olarak hangi bölgelerde bulunduğunu inceleyerek Türk bankalarının gerçekleştirmek istedikleri hedefleri açıklamayı amaçlamaktadır.

1.Yurtdışında Türk Bankaları

Günümüzde Türk bankaları, dünyanın çeşitli bölgelerine şube veya iştirak yoluyla dağılım göstermiş durumdadır. Nisan 2024 itibarıyla kamusal sermayeli mevduat bankaları, özel sermayeli mevduat bankaları ve Türkiye’de kurulmuş yabancı sermayeli bankaların toplamda 75 yurtdışı şubesi bulunmaktadır. Söz konusu şubelerin bankalara göre dağılımı şu şekildedir:³

Banka/Grup Adı	Banka Sayısı	Yurtiçi Şube*	Yurtdışı Şube*
Türkiye Bankacılık Sistemi	54	9409	75
Mevduat Bankaları	34	9333	75
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	3	3785	36
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	-	1753	26
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	-	1086	6
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	-	946	4
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	9	3365	28
Akbank T.A.Ş.	-	704	1
Anadolubank A.Ş.	-	97	0
Fibabanka A.Ş.	-	40	0
Şekerbank T.A.Ş.	-	240	0
Turkish Bank A.Ş.	-	6	0
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	-	440	4
Türk Ticaret Bankası A.Ş.	-	1	0
Türkiye İş Bankası A.Ş.	-	1057	22

³ https://www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka_sube_bilgileri.asp

Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	-	780	1
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devredilen Bankalar	1	1	0
Birleşik Fon Bankası A.Ş.	-	1	0
Yabancı Sermayeli Bankalar	21	2182	11
Türkiye’de Kurulmuş Yabancı Sermayeli Bankalar	16	2175	11
Alternatifbank A.Ş.	-	24	0
Arap Türk Bankası A.Ş.	-	7	0
Bank of China Turkey A.Ş.	-	1	0
Burgan Bank A.Ş.	-	29	0
Citibank A.Ş.	-	3	0
Denizbank A.Ş.	-	641	2
Deutsche Bank A.Ş.	-	1	0
HSBC Bank A.Ş.	-	44	0
ICBC Turkey Bank A.Ş.	-	36	0
ING Bank A.Ş.	-	103	0
MUFG Bank Turkey A.Ş.	-	1	0
Odea Bank A.Ş.	-	41	0
QNB Finansbank A.Ş.	-	435	1
Rabobank A.Ş.	-	1	0
Turkland Bank A.Ş.	-	12	0
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	-	796	8

Bahse konu 75 şubenin ülkelere göre dağılımına bakıldığında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ndeki şubeler ilk bakışta göze çarpmaktadır. Ziraat Bankası, Halkbank, İş Bankası ve Garanti Bankası’nın burada toplamda 35 şubesi bulunmaktadır. Özellikle 1983’te KKTC’nin kurulmasının ardından adada sağlıklı bir finans sektörünün inşa edilmesi gerekmektedir (Tamçelik, 2014). Bu amaçla özellikle kamu bankaları Kıbrıs üzerine oldukça yoğunlaşmış, Ziraat Bankası, 1975’te adada açmış olduğu 3 şubenin ardından 1996 yılında da Kuzey Kıbrıs’taki ilk şubesini açmıştır (Kamil Kanipek, 2015).

Yukarıdaki verilerde Kuzey Kıbrıs’tan sonra en çok göze çarpan ülkelere biri de Bahreyn’dir. Basra Körfezi’nde yer alan küçük bir ada ülkesi olan Bahreyn, her ne kadar çevresindeki ülkeler gibi zengin petrol ve doğalgaz yataklarına sahip olmasa da

dünyada İslami bankacılığın en önemli merkezlerinden biri olarak görülmektedir. Bu doğrultuda Bahreyn, katılım bankacılığı alanındaki uluslararası derecelendirme, düzenleme ve denetim kuruluşlarının da merkezi konumundadır (ALİZADA, 2015). Uluslararası finans kuruluşlarının odağındaki ülkelerden olan Bahreyn’de üç Türk kamu bankası olan Ziraat Bankası, Vakıfbank ve Halkbank ile Türkiye’nin en yüksek aktif büyüklüğüne sahip özel bankası olan ⁴ İş Bankası’nın birer şubesi bulunmakta ve günümüzde operasyonlarını sürdürmektedir. Ülkenin, aynı zamanda uluslararası bir bankacılık türü olan ve müşterisine pek çok esneklik sağlayan off-shore bankacılığın merkezlerinden biri olması da Bahreyn’i bankacılık açısından cazip kılmaktadır (ÇEKER M. , 2006).

Yurtdışı Türk mevduat bankalarının yanı sıra, son yıllarda Türk katılım bankalarının da yurtdışında şubeler açmaya başladığı görülmektedir. Özellikle Türkiye’nin ilk kamu sermayeli katılım bankası olan Ziraat Katılım Bankası, 2020’de Sudan’da şube açarak yine yurtdışında şube açan ilk kamu katılım bankası olmuştur.⁵ Son olarak 29 Ekim 2023’te Somali’nin başkenti Mogadişu’da açılan şubesiyle birlikte Ziraat Katılım Bankası’nın hali hazırda iki yurtdışı şubesi bulunmaktadır. Özellikle Türk kamu bankalarının Afrika kıtasına yönelik son yıllardaki atılımları incelemeye değerdir. Yıllar içerisinde dünya ticaret hacmindeki payı giderek büyüyen Afrika kıtasının, UNCTAD verilerine göre 2021 yılında doğrudan yabancı yatırım girişleri, önceki yıla göre %64 artarak 1.6 trilyon dolara ulaşmıştır.⁶ Kıtanın dünya ticaretindeki bu yükselişi ABD, Rusya, Çin, Avrupa Birliği ülkeleri ve hatta İsrail gibi devletler için bölgeyi yatırım açısından oldukça cazip bir yer haline getirmiştir. 1998 yılında Afrika Açılım Eylem Planı hazırlayan Türkiye de bölgedeki potansiyelin farkındadır ve birçok konuda bu

⁴ <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiyenin-en-buyuk-10-bankasinin-kari-gecen-yil-500-milyar-lirayasti/3143628#:~:text=Aktif%20b%C3%BCy%C3%BCKl%C3%BCK%20s%C4%B1ralamas%C4%B1nda%2C%203'%C3%BCnc%C3%BC,olma%20unvan%C4%B1n%C4%B1%20da%20korumu%C5%9F%20oldu.>

⁵ <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/ziraat-katilim-ilk-yurt-disi-subesini-sudan-da-acti/2053355>

⁶ <https://immib.org.tr/tr/afrika-ekonomisi-ve-dis-ticareti-hakkinda>

ülkelerle işbirliği sağlamayı amaçlamaktadır (ORAKÇI, 2011). Bankacılık sektörü de bu alanlardan bir tanesidir ve Türkiye, bankacılık yoluyla hem bölge ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeyi amaçlamakta, hem de bahse konu ülkelerin bankacılık sektörlerinin gelişimine katkı sağlamaktadır.

Her ne kadar kamu bankası olmasa da özel sermayeli bir yatırım bankası olan Aktifbank'ın Ruanda'da 2022 yılında temsilcilik açmış olması da dikkate değerdir.⁷ Hali hazırda Ruanda'da yalnızca Aktifbank'ın bulunması, iki ülke arasında gittikçe artan ticaret hacmi,⁸ İngiltere ile imzalanan göçmen iade anlaşması ve ülkenin yakalamış olduğu ivme göz önüne alındığında gelecekte Ruanda, diğer Türk bankaları için cazip bir bölge olma eğilimine sahiptir.

Yukarıda da bahsedildiği üzere, bankacılık sektöründe siyasetin ve dış ilişkilerin önemli bir payı vardır ve kamu bankaları, yurtdışında şube açma aşamasında şube açmayı planladığı ülkeyle Türkiye'nin ilişkilerini ciddi ölçüde gözetmektedir. Bununla birlikte tam tersi durumlar yani yurtdışında kapatılan şubeler de olmuştur. Örneğin, Ziraat Bankası 21 Kasım 2017'de New York şubesini kapatmıştır. Kapatıldığı dönemde banka yetkilileri, kararın 3 yıl önce alındığını ve büyüme alanının Londra olması hedeflendiği için bu ülkedeki faaliyetlerini durdurduklarını ifade etmişlerdir.⁹

Türk bankalarının piyasasına girmeyi planladığı ancak yaşanan krizlerden dolayı bu planı hayata geçiremediği ülkelerden birisi komşusu Suriye'dir. Bu ülkedeki iç savaş öncesi özellikle 2002- 2011 arası dönemde Türkiye- Suriye ilişkileri pek çok yönde olduğu gibi bankacılık sektöründe de olumlu seyretmiştir. Bu dönemde kamu- özel ayrımı olmaksızın pek çok Türk bankası, Suriye'de temsilcilik veya şube için

⁷ <https://www.aktifbank.com.tr/hakimizda/basin-odasi/bizden-haberler/aktif-bank-yurt-disindaki-ilk-temsilcilik-ofisini-dogu-afrika-ulkesi-ruandada-acti->

⁸ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyenin-kigali-buyukelcisi-burcu-cevik-turkiye-ruanda-iliskilerini-degerlendirdi/2280714>

⁹ <https://www.bloomberght.com/haberler/haber/2078649-ziraat-bankasi-new-york-subesini-kapatti>

girişimlerde bulunmuş;¹⁰ ancak 2010’da başlayan iç savaş ve Şam hükümeti ile Türkiye arasında günden güne tırmanan siyasi gerilim nedeniyle bu girişimler sonuçsuz kalmıştır. Benzer bir örnek Ukrayna için de verilebilir. Ziraat bankası, Ukrayna pazarına girmek için girişimlerde bulunmuş,¹¹ ancak 24 Şubat 2022’de başlayan Rus- Ukrayna savaşı sebebiyle bu girişimler de sonuçsuz kalmıştır. Şu anda Ukrayna’da Türk sermayeli tek banka olarak Altınbaş Holding’e bağlı Credit West Bank bulunmaktadır.

Türk bankaları, yurtdışında açtıkları şubelerin yanı sıra, iştirakler yoluyla da faaliyet göstermektedirler. İştiraklerin şubelerden farklı olarak en büyük faydası, yurtdışında herhangi bir ülkede faaliyete geçtikten sonra kendisinin de şube açabilmesi ve böylece yerel fonlara ulaşma konusunda daha esnek bir yapıya sahip olabilmesidir (ŞENEL, 2008). Aşağıdaki tabloda Türk bankalarının yurtdışı iştiraklerinin 2008-2020 yılları arasındaki rakamsal değişimi verilmektedir: (BERTAY, 2021)

Yıl	Ana Banka	Kamu Bankası	Özel Banka	Hedef Ülke	Toplam Yurtdışı İştirakleri	Kamu Bankası Katılımları	Özel Banka Katılımları
2008	16	3	13	13	35	8	27
2009	13	3	10	12	30	8	22
2010	13	3	10	13	36	7	29
2011	13	3	10	13	37	7	30
2012	13	3	10	13	34	6	28
2013	13	3	10	13	35	6	29
2014	13	3	10	14	34	6	28
2015	11	3	8	16	35	9	26
2016	11	3	8	16	34	9	25
2017	11	3	8	17	34	11	23
2018	11	3	8	17	36	13	23
2019	11	3	8	17	35	13	22
2020	11	3	8	17	36	13	23

Tablodaki verilere bakıldığında, en dikkat çekici husus, hedef ülke sayısındaki artıştır. Toplam yurtdışı iştirakler sayısı her ne kadar dönem içerisinde inişli çıkışlı bir eğilim gösterse de, hedeflenen ülke sayısı 2008-2009 yılları arası haricinde hiç azalış göstermemiştir. Tablodaki bir diğer dikkat çeken husus ise toplam yurtdışı iştirakler içerisinde kamu bankalarının sayısı artarken, özel bankanın payı giderek azalmıştır.

¹⁰ <https://t24.com.tr/haber/ziraat-bankasindan-ortadogu-subeler.80300>

¹¹ <https://www.ukrhaber.com/blog/turkiye-ziraat-bankasi-ukrayna-pazarina-girmeyi-planliyor/>

2008 yılında 8 olan kamu bankaları yurtdışı iştirakleri, 2020 yılında 13'e yükselmiş aynı dönem içinde özel banka iştirakleri ise 27'den 23'e düşmüştür.

Yurtdışı iştirak sayısı bakımından ilk sırada Türkiye'nin aktif büyüklüğü en büyük bankası olan Ziraat Bankası gelmektedir. Bankanın Almanya, Bosna Hersek, Karadağ, Gürcistan, Azerbaycan, Rusya, Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan olmak üzere toplam 9 ülkede iştirak bankası bulunmakta, bu iştiraklerin de toplamda 54 şubesi ile 28 bürosu bulunmaktadır.¹²

Türkiye'nin en büyük 2. Bankası konumunda olan Vakıfbank'ın ise Vakıfbank International AG adında Avusturya merkezli bir iştiraki bulunmaktadır. Söz konusu iştirakin Frankfurt, Köln ve Viyana'da birer şubesi ve Macaristan'ın başkenti Budapeşte'de bir temsilciliği bulunmaktadır.¹³ Bir diğer kamu bankası olan Halkbank'ın ise Hollanda merkezli DHB Bank'ta yüzde 30'luk bir hissesi bulunmakta, bu banka Belçika, Hollanda, Türkiye ve Almanya'da faaliyet göstermektedir.¹⁴ Bununla beraber Halkbank'ın Londra ve Tahran'da birer temsilciliği de bulunmaktadır.

Kamu bankalarının yurtdışı iştirak sayılarında Ziraat Bankası gözle görülür bir farkla ilk sırada yer almaktadır. Bunun altında şüphesiz 19. Yüzyıldan beri var olması ve bir bankacılık geleneğini yaratabilmiş olması yatmaktadır. 1863 yılında kurulmuş olan Ziraat Bankası'nın daha 1908 yılına gelindiğinde; henüz diğer kamu bankaları olan Halkbank ve Vakıfbank kurulmamışken; 666 kazanın 466'sında birer şubesi veya sandığı faaliyette bulunmaktaydı (Yazan, 2017). Bununla beraber, bankanın temeli olan Memleket Sandıkları girişiminin günümüzde Sırbistan sınırları içerisinde yer alan Pirot

¹² <https://www.ziraatbank.com.tr/tr/bankamiz/hakkimizda/ziraat-finans-grubu/yurt-disi-istirak-bankalari-sube-ve-temsilcilikler#accordion18>

¹³ <https://www.vakifbank.at/tr/kontakt/>

¹⁴ <https://www.dhbbank.com/about-dhb-bank>

Kasabası'nda faaliyete geçtiği göz önüne alındığında; Ziraat Bankası'nın günümüzde Balkanlar coğrafyasında bu denli geniş bir ağa sahip olması şaşırtıcı olmayacaktır.

Ziraat Bankası, klasik bankacılığın yanı sıra dış ticaret alanında da Türkiye'nin öncü kuruluşlarından biri olmuştur. Buna göre, 1937 senesinde yürürlüğe giren 3202 sayılı kanun kapsamında banka, yurtdışında şube ve ajans açma konusunda yetkilendirilmiştir (Küçük, 2022). Cumhuriyetin ilk yıllarında Ziraat Bankası, ağırlıklı olarak tarımsal krediler üzerine faaliyetlerini sürdürdüğünden yurtdışında şube açma konusunda herhangi bir faaliyette bulunmamıştır. Ancak dış ticaretin gelişmesi amacıyla yurtdışı bankalarla muhabirlik ilişkilerine büyük önem vermiştir. 1938 yılı itibariyle Ziraat Bankası'nın muhabirlik ilişkisinin bulunduğu bankalar aşağıdaki gibidir:

Ülke Adı	Muhabir banka
Amsterdam	Hollantse Bank Üni N.V.
Atina	Banque Nationale de Grece
Barcelona	Banco Urguijo Catalan
Belgrad	Banque Yougoslave
Berlin	Deutsche Bank
Brüksel	Banque de Bruxelles
Budapeşte	Banque Generale de Credit Hongrois
Bükreş	Banque de Credit Roumain
Beyrut	Banque de Syrie et du Grand Hangrois
İskenderiye	Barclays Bank (Dominion, Colonial and Overseas)
Kopenhag	Privantbanken i Kjobenhaven
Londra	Barclays Bank

Madrid	Banco Urquijo
Milano	Banco di Napoli
New- York	Chase National Bank of the City of New York
Oslo	Den Norske Kreditbank
Paris	Societe Generale
Prag	Bnaque pour le Commerce et l'Industrie
Sofya	Banque Franco-Belge et Balkanique
Stokholm	Aktiebolaget Svenska Handelsbanken
Tahran	Banque Mellie İran
Valencia	Banco- Hispano- Americano
Varşova	Banque Franco – Polonaise
Viyana	Wiener Bank Verein
Zürih	Societe de Banque Suisse

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Elli Senelik Hayat ve Faaliyeti 1888-1938, T.C. Ziraat Bankası Neşriyatı, Marifet Basımevi, İstanbul, 1938

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı, üzere cumhuriyetin ilk yıllarında bankacılık sektörü yeteri kadar gelişmemesine rağmen, Ziraat Bankası, birçok muhabirlik anlaşması tesis etmeyi başarmıştır. Öyle ki, yukarıda ismi geçen bazı bankalarla bugün dahi muhabirlik anlaşması devam etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk özel bankası olma niteliğini taşıyan Türkiye İş Bankası, en fazla yurtdışı birime sahip özel banka olma niteliğini de taşımaktadır. Yurtdışında şube açan ilk Türk bankası olmaz özelliğini taşıyan İş Bankası 1932 yılında ilk şubesini Hamburg'da açmış, ancak 2. Dünya Savaşı nedeniyle bu şube kapatılmıştır.¹⁵

¹⁵ <https://www.isbank.de/tr/hakkimizda/genel-bakis>

Günümüzde ise bankanın Almanya’da faaliyet gösteren İşbank Ag adında bir iştiraki bulunmakta ve 9 şubesiyle bu ülkedeki faaliyetlerine devam etmektedir. İş Bankası’nın diğer iştirak bankalarına sahip olduğu ülkeler ise Rusya ve Gürcistan’dır. Ayrıca, bankanın Çin ve Mısır olmak üzere iki ülkede temsilciliği bulunmaktadır.¹⁶

Bir diğer özel banka Yapı ve Kredi Bankası, yurtdışında Hollanda, Azerbaycan ve İsviçre olmak üzere üç farklı iştirak bankasıyla faaliyetlerine devam etmektedir. Bankanın aynı zamanda Bahreyn’de bir de şubesi bulunmaktadır.¹⁷

2.Bankaların Yurtdışı Birimlerinin Önemi

Türk bankacılığının yurtdışına açılma süreci her ne kadar cumhuriyetin ilk yıllarına kadar dayansa da; bu sürecin hızlanması ekonomik serbestleşmenin yaşandığı 24 Ocak 1980 Kararları sonrası izleyen döneme rast gelmektedir (ÇİRKİN, 2023). Bankaların uluslararası faaliyetlerini artırması, yalnızca ülkemiz için değil; liberalleşmenin de etkisiyle tüm dünyada etkisini göstermiş, 1990’lı yılların sonlarına gelindiğinde gelişmekte olan ülkelerdeki yabancı bankaların oranı yüzde 26’dan yüzde 46’ya yükselmiştir (BERTAY, 2021). Ülkemizde 24 Ocak Kararları ve bahse konu liberalleşme süreci, dış ticarete dair bazı engelleri de ortadan kaldırmış ve Türkiye’nin dış ticaretinde yurtdışı birimlerin önemini de artırmıştır.

Bir bankanın yurtdışında bir ülkede açacağı birim, en çok o ülkeyle yapılacak ticareti etkileyecektir. Bir banka, yurtdışında şubeler, iştirakler, muhabir bankalar veya temsilcilikler yoluyla müşterilerine dış ticaret hizmeti sağlayabilir.

Şubeler, bir bankanın yurtdışında faaliyet göstermesinin en klasik yoludur. Yurtdışı şubeler, ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olmamakla birlikte hukuki olarak hem bulunduğu ülkenin, hem de merkezinin bulunduğu ülkenin hukuk kurallarına tabidir. Yurtdışı şubeler, buldukları ülkede Türkiye ile ticaret yapan müşterileri için en uygun dış ticaret ürün ve hizmetlerini sunma yoluyla katkı sağlayabilmektedir.

Yurtdışı iştirakler, şubeler ile kıyaslandığında pek çok açıdan daha verimli olabilmektedirler. Çünkü yurtdışında bir bankaya ortak olduğunda o bankanın insan

¹⁶ <http://isbank.ge/tr/about-us/history>

¹⁷ <https://www.yapikredi.com.tr/memnuniyetiniz-icin-buradayiz/en-yakin-yapi-kredi/dunyada-yapi-kredi>

gücünden de faydalanılabilecektir. Dolayısıyla kalifiye ve o ülkenin bankacılık sektörüne hâkim personel bulma sorunu ilk aşamada çözülmüş olacaktır (KAYATÜRK, 2015). Bununla beraber iştiraklerin bir diğer avantajı şubelere kıyasla yerel müşteri edinebilme kabiliyetleridir. Şubeler yabancı sayılan girişimcilere daha çok ulaşabilirken, iştirakler hem yerli hem de yabancı girişimcilere ulaşabilmektedir (KAYATÜRK, 2015).

Bankaların yurtdışı temsilcilik açmalarında ise temel amaç, temsilciliğin bulunduğu ülkedeki müşterilerine personelleri aracılığıyla hizmet vermektir (KAYATÜRK, 2015). Temsilciliklerin kredi verme veya mevduat toplama gibi fonksiyonları bulunmamaktadır. Esas fonksiyonları ise ana bankaya yapılacak ödemelere aracılık etmek, ana bankadan verilecek krediler için hazırlık yapmak ve buldukları ülkenin ekonomisine dair müşterilerini bilgilendirmektir (ZÜBEYİR TURAN, 2014). Temsilcilikler, genellikle birkaç kişiden oluşan çekirdek kuruluşlar oldukları için bir ülke piyasasına girmenin en az maliyetli yoludur. Bununla beraber, çeşitli sebeplerle şubelerin açılmasının sınırlı ya da yasak olduğu durumlarda temsilcilikler yoluyla bankacılık hizmetleri verilmektedir (Tulgar, 2018).

Türk bankalarının yurtdışı birimlerinin Türk dış ticaretine pek çok katkısından söz etmek mümkündür. Öncelikle, eğer Türkiye'deki bir ihracatçı müşteri, yurtdışı birimin bulunduğu bir ülkeye ihracat veya ithalat işlemi gerçekleştirecekse, o birimdeki personel, ticaret yapılacak ülkeye dair bilgi sahibi olduğundan müşteriye en doğru dış ticaret hizmetini verme imkânına sahip olacaktır. Buna göre, her iki ülkenin de iş yapma kültürüne hakim olan personel, ihracatçıya veya ithalatçıya en uygun dış ticaret çözümünü önerecek; taraflar arasındaki operasyonun sorunsuz şekilde devamına katkı sağlamış olacaktır. Yurtdışı birimlerin sağladıkları temel dış ticaret hizmetleri şu şekilde sıralanabilir:

- . İhracat akreditif işlemleri,
- . Akreditif tahsilatları,
- . Teminat mektubu açılması,
- . İhale tekliflerinin zamanında karşılanması için kesin veya geçici teminat mektubu açılması,

. İthalat akreditifi açılması.¹⁸

Yukarıda sayılan hizmetlerin yanı sıra, yurtdışı şubeler Türkiye ile yapılacak ticareti desteklemek amacıyla kredi imkânı da sağlamaktadır.¹⁹ Özellikle kamu bankalarının, devlet politikalarının takipçisi olduğu göz önüne alındığında bu alanda daha aktif oldukları söylenebilir. Örneğin, Ziraat Bankası ile Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. (Türk Eximbank) arasında yapılan anlaşmaya göre, ülke ihracatının desteklenmesi amacıyla, Ziraat Bankası'nın yurtdışı şubelerinin bulunduğu ülkelerde Türk menşeli mal ithal eden firmaların finansmanına yönelik kredi imkanı sunulmuştur.²⁰

Bankalar, birer güven kurumları olduklarından ve ticaret hukuku bakımından geniş bir sorumluluğa sahip olduklarından, yurtiçindeki şubeler kadar yurtdışındaki iştirakler, birimler ve temsilcilikler de Türk hukukuna tabi olduklarından özen yükümlülüğüne sahiptirler. Dolayısıyla, Türk bankalarının yurtdışı birimlerinin müşterilerine verecekleri hizmetler, o ülkedeki bireylerin ve şirketlerin Türk bankalarına olan bakışlarını etkileyecek; Türk dış ticareti de bundan dolayı olarak etkilenecektir.

Türk bankalarının yurtdışı birimlerinin, buldukları ülkenin siyasi, ekonomik şartlarına bağlı olarak müşterilerine gerekli yönlendirmeleri yapabilmektedir. Örneğin Ziraat Bankası'nın Özbekistan'daki iştiraki Ziraat Bank Uzbekistan'ın web sitesinde "Yaptırım uygulanan mal ve hizmetlere ilişkin bilgiler" adında bir bölüm yer almakta ve müşterilerini ABD ve Avrupa Birliği yaptırımları, Rusya'ya yönelik işlemler vb. konularda uyarmaktadır.²¹ Böylece banka müşterilerinin hem dış işlemlerini sorunsuz gerçekleştirmesini hem de operasyonel süreçte zaman tasarrufunu amaçlamaktadır.

Türk bankalarının yurtdışı birimlerinin yalnızca Türk dış ticareti için değil; aynı zamanda buldukları ülkenin ekonomisine de katkısından bahsetmek mümkündür. Bu katkılar 6 ana başlık altında ele alınabilir:

1. Bankacılık Sektörü İçin Sağlanan Avantajlar.
2. Ölçek Ekonomisi Açısından Sağlanan Avantajlar.

¹⁸ <https://vakifbankusa.com/tr/dis-ticaretin-finansmani/default.aspx>

¹⁹ <https://vakifbankusa.com/tr/ticari-krediler/default.aspx>

²⁰ <https://www.ziraatbank.bg/tr/exim-alici-kredisi>

²¹ Söz konusu bilgilendirme için bkz. <https://www.ziraatbank.uz/tr/yaptirim-uygulanan-mal-ve-hizmetlere-iliskin-bilgiler>

3. Ekonomik Büyüme Açısından Sağlanan Avantajlar.

4.Ödemeler Dengesi Üzerindeki Avantajlar

5. Para Politikası Açısından Sağlanan Avantajlar

6. İstikrar Açısından Sağlanan Avantajlar (ZÜBEYİR TURAN, 2014).

Yukarıda sayılan başlıklar, ayrı bir çalışmanın konusu olacağı için detaylıda ele alınmayacaktır. Fakat bankacılık sektörü için sağlayacağı avantajları saymak gerekirse, yabancı bankaların diğer yabancı bankaların ülkeye girişini teşvik edebileceği, bankalararası bir fiyat rekabeti yaratabileceği, girişimcileri teşvik edebileceği ve kaynakların optimal kullanımına katkı sağlayabileceği söylenebilir (ZÜBEYİR TURAN, 2014).

Türk bankalarının yurtdışı şube ve iştirak ağlarının gelişmesinin Türk dış ticaretine en büyük katkılarından biri de şüphesiz genişleyen muhabir ağıdır. Türkiye’de şirketler, ithalat, ihracat, hizmet gibi çeşitli sebeplerle yurtdışına havale işlemleri gerçekleştirmektedir. Bu havale işlemleri sırasında çoğu zaman şirketler muhabir masrafı ödemekle karşı karşıya kalmaktadır. İşte bu masrafın en aza indirilmesi için Türkiye ile ticaret yapan yabancı firmaların yurtdışındaki Türk bankalarıyla çalışması önem arz etmektedir. Böylelikle hem muhabir masrafından olabildiğince kaçınılmış olacak; hem de havale sırasında karşılaşılan ücretin tahsili, tutarın yanlış kişiye gönderilmesi, tutarın geç ödenmesi, ambargolar nedeniyle ödeme yapmama vb. sorunlar asgari seviyeye indirilmiş olacaktır (ÇEKER D. D., 2008).

Literatür Taraması

Türk bankalarının yurtdışı birimlerine ve Türk dış ticaretine katkılarına dair literatürde neredeyse hiçbir kapsamlı çalışma bulunmamaktadır. Bu konu üzerinde belki de tek kapsamlı çalışma Bertay, Kılıçel ve Safarov’un yayımladıkları Türkiye Bankacılık Sektörü’nün Yurtdışı İştirakleri adlı araştırma raporudur. Raporda Türk bankalarının 2008-2020 arası dönemdeki yurtdışı iştirak sayıları ele alınmış, yurtdışındaki birimlerin Türkiye’de yerleşik bankaların finansal verilerine oranlamasıyla bu birimlerin büyüklükleri incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada, ayrıca coğrafyaya göre yurtdışı birimlerin dağılımı ele alınmış ve ülkelere göre birimlerin kar/ zarar durumu incelenmiştir.

Sonuç

Son yıllarda özellikle Türk kamu bankaları yurtdışında şube ve iştiraklerini artırma eğilimindedir. Yukarıda da değinilmiş olan rapora göre, 2008-2020 aralığında özel bankaların yurtdışı birimleri azalırken, kamu bankalarının yurtdışı birimleri artış göstermiştir. Bu artışta Türkiye'nin artan nüfuz alanı ve gelişen ticari ilişkileri de etkili olmuştur. Ziraat Katılım Bankası'nın Sudan ve Somali'de açtığı şubeler, Ziraat Bankası'nın Dubai'de açacağı temsilcilik²² ile Cezayir'de açacağı şube Türkiye'nin dış ticaret politikası ve diplomasisinden bağımsız düşünülmemelidir.

Bununla birlikte, son günlerde ülke gündeminde olan ve Hazine ve Maliye Bakanı Mehmet Şimşek'in açıklamış olduğu kamuda tasarruf paketinin özellikle kamu bankalarının yeterli verim alınamayan yurtdışı birimlerini kapatmasına sebep olabileceği unutulmamalıdır. Geçmişte Ziraat Bankası New York şubesi ve Halkbank'ın yeterli verimi alamadığı gerekçesiyle yurtdışı temsilciliklerini kapatması²³ gibi günümüzde yine kamu bankalarının hükümetin ekonomi politikalarını takip ederek bu yönden bir tasarrufa gitmeleri mümkündür.

Yurtdışı şube ve iştiraklerin Türk dış ticaretine katkısının ise kısıtlı olduğu söylenebilir. Söz konusu birimlerin Türkiye ile ticaret yapmak isteyen bölgedeki şirketlere cazip dış ticaret çözümleri sunması ve Türkiye ile şube açılacak bahse konu ülkenin ticari ilişkilerinin potansiyelinin dikkate alınması yurtdışı birimlerinin daha etkin kullanılmasını sağlayacaktır.

²² <https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/finans/ziraat-bankasi-uluslararasi-hizmet-agini-dubai-temsilciligi-ile-genisletiyor/687548>

²³ https://bigpara.hurriyet.com.tr/haberler/ekonomi-haberleri/halkbank-yurtdisindaki-temsilciliklerini-kapatiyor_ID409095/

Kaynakça

- Alizada, E. (2015). Bankacılık Sektörünün Körfez Ülkelerinin Ekonomilerindeki Yeri İstanbul .
- Bertay, A. C. (2021). *Türkiye Bankacılık Sektörünün Yurtdışı İştirakleri*. Sabancı Üniversitesi: Center of Excellence in Finance Araştırma Raporu.
- Çeker, D. D. (2008). Banka Hukuku Açısından Havale İşlemi ve Karşılaşılan Sorunlar . *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 63-76.
- Çeker, M. (2006). Offshore Hesaplar ve Bankaların Sorumluluğu. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 95-107.
- Çirkin, O. (2023). Türk Bankacılık Sisteminin Tarihsel Gelişimi ve Sürecin Karşılaştırmalı Analizi. Ankara
- Eroğlu, N. S. (2016). Türkiye'de Zorunlu Karşılıklar ve Tüketici Kredileri: Ekonometrik Bir Model Denemesi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 63-86.
- Kamil Kanipek, İ. B. (2015). Kıbrıs'ta Bankaların Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Günümüz Bankacılık Dışı Faaliyetlerin Kamuoyu Üzerindeki Etkisi . *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* , 180.
- Kayatürk, İ. (2015). Türkiye'de Dış Ticaretin Finansmanı ve Bankaların Rolü . Gaziantep.
- Küçük, B. (2022). Ziraat Bankası Tarihi 1863-1938. Ordu.
- Orakçı, S. (2011). Afrika'da Küresel Rekabet ve Türkiye. *Avrasya Etüdleri*, 76.
- Şenel, A. (2008). Uluslararası Bankacılıktan Global Bankacılığa: Yabancı Bankalara, Konsolide Bilançolar, Çerçevesinden Farklı Bir Bakış. *Mülkiye Dergisi*.
- Tamçelik, S. (2014). BM Çözüm Planlarına Göre Kıbrıs'ta Kurulmak İstenen Federasyonun Ekonomik Yapısı ve Özellikleri . *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 578.
- Tulgar, D. (2018). Türkiye'de Uluslararası Bankacılık ve Dış Ticaret . Tekirdağ .
- Yazan, Ö. (2017). Ziraat Bankası'nın İlk 20 Yılına Ait Bazı Kayıtların İncelenmesi. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 225.
- Zübeyir Turan, N. K. (2014). Yabancı Sermayeli Bankaların Örgütlenme Şekilleri ve Ev Sahibi Ülkede Oluşturabilecekleri Avantajlar İle Dezavantajlar. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi* 39-49.

İnternet Kaynakları

. <https://www.resmigazete.gov.tr>

. <https://www.foreks.com>

- . <https://www.tcmb.gov.tr>
- . <https://www.tbb.org.tr>
- . <https://www.aa.com.tr>
- . <https://immib.org.tr>
- . <https://www.aktifbank.com.tr>
- . <https://www.bloomberght.com>
- . <https://t24.com.tr>
- . <https://www.ukrhaber.com>
- . <https://www.ziraatbank.com.tr>
- . <https://www.vakifbank.at>
- . <https://www.dhbbank.com>
- . <https://www.isbank.de>
- . <http://isbank.ge>
- . <https://www.yapikredi.com.tr>
- . <https://vakifbankusa.com>
- . <https://www.ziraatbank.bg>
- . <https://www.ziraatbank.uz>
- . <https://bigpara.hurriyet.com.tr>

ÖZET

Türkiye’de 19. Yüzyılın ikinci yarısında başlayan bankacılık faaliyetleri, cumhuriyetin ilanı ve takiben ekonomideki liberalleşmeyle beraber ciddi bir gelişim göstermiştir. Söz konusu liberalleşme süreci, Türkiye’nin dış dünyayla olan ticari ilişkilerini de artırmış ve ithalat ve ihracat rakamlarına da bu artış yansımıştır. Bu süreçte bankalar dış ticaret hizmetleri için yurtdışında iştirak, temsilcilik veya şube açarak ticaretin yoğun olduğu ülkelerde müşterilerine en uygun çözüm önerileriyle dış ticaretin bir parçası olmaktadır.

Bankalar yurtdışı birimlerini kurarken yalnızca dış ticaret hizmetleri için değil, siyasi, kültürel vb. farklı sebeplerden de dışa açılma yoluna gitmişlerdir. Balkanlar coğrafyasında Türk bankalarının geniş şube ağı Türkiye’nin Balkanlar’a olan kültürel yakınlığının bir sonucudur. Bununla beraber, son yıllarda Afrika bölgesinde açılan yeni birimler de Türk dış politikasından bağımsız değerlendirilmemelidir.

Bu çalışmada, Türk bankalarının yurtdışındaki birimlerinin ülkelere göre dağılımı ele alınmış, bu ülkelerde hangi yapıyla örgütlenildiği ve birimin bu ülkelerde kurulmalarındaki amaçlar irdelenmiştir. Çalışmada, aynı zamanda bu birimlerin Türk dış ticaretine ne ölçüde katkı sağlayabildikleri de irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, Bankacılık, İştirak, Temsilcilik, Şube,

ABSTRACT

Banking activities in Turkey, which started in the second half of the 19th century, showed a serious development with the proclamation of the republic and the subsequent liberalization of the economy. The liberalization process in question also increased Turkey's commercial relations with the outside world, and this increase was reflected in import and export figures. In this process, banks open subsidiaries, representative offices or branches abroad for foreign trade services and become a part of foreign trade by offering the most suitable solutions to their customers in countries where trade is intense.

When banks establish their units abroad, not only for foreign trade services but also for political, cultural, etc. They also chose to open up to foreign markets for different reasons. The wide branch network of Turkish banks in the Balkans is a result of Turkey's cultural proximity to the Balkans. However, the new units opened in the African region in recent years should not be evaluated independently of Turkish foreign policy.

In this study, the distribution of units of Turkish banks abroad according to countries is discussed, the structure in which they are organized in these countries and the purposes of establishing the units in these countries are examined. The study also examined to what extent these units could contribute to Turkish foreign trade.

Key Words: Foreign Trade, Banking, Affiliate, Representative, Branch,